

Alte Drucke

**M. BALTHASSARIS || LEVTINGERI || AGRIMONTANI.|| DE
DVOBVS SVM=||MIS SCIENTIARVM GE=||neribus,
Philosophico nimirum & Theo-||logico, aptè discernendis ...**

Leutinger, Balthasar

Frankfurt/Oder, 1587

VD16 ZV 27226

CAP. V. De differentiis, quibus Philosophia i Theologia secernitur.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-149310

rata metiatur, & quid à seipso, quid ad-
miniculo diuini Spiritus consequi, & quo
vsq; procedere possit, exploratum habe-
at. Vt autem talis exploratio eò commo-
diùs quoq; institui possit, de differentiis,
quibus à Theologia secernitur, in reliquis
nunc agendum erit.

CAP. V.

*De differentiis, quibus Philoso-
phia à Theologia secernitur.*

POSITA definitione tanquam medio de-
monstrationis, qua verè aliquid sci-
mus, certissima iam habetur mensura, ad
quam exploretur vtriusq; differentia, &
inæqualitatis ratio, qua mutud inter se di-
uelluntur. Illam considerare vtile est, pro-
pter eos, qui aut nullum, aut nimis latum
inter ipsas discrimen constituunt. Fue-
runt, qui longius inter se distare rati sunt,
quàm vt ratione convenientiæ ex lege
societatis coniungi possent, nedum in ali-
quo comparari. Alijs contrà ita conueni-
re persuasum fuit, vt neq; generis neque
speciei discrimen admitterent; sed nu-
meri solùm, quo vnum ab altero, eiusdem
essentiæ & naturæ, seipso quiddam rea-
liter existens est.

Definitio
quasi me-
dium des-
monstrati-
onis in
qualibet
re,

Errores
qui com-
mittuntur
in distins-
guendis
hisce duos
bus sciens-
tiarū gene-
ribus.

G. Quod

Quorum opinione cū sit necesse, vt not
modò συγγένειαι & talem cognationem
inter se habeant, quæ generis respectu
rebus attribui solet: sed etiam in formali
atq; essentiali perfectione ita communis
cent, vt vnum aliquid essentia causa sim
pliciter esse dicantur, & hoc nomine sub
vna ratione & definitione ambæ pariter
contineantur: factum est, vt quod vnus
erat, alteri promiscuè & indifferenter sit
communicatum, vnaq; honor & cultus
atq; religio duobus diuersissimis humani
& diuini magisterij generibus exhibita
sit, ex quo etiam monstrum illud prodire
& vanissimum commentum eorum, qui
ausi sunt perennem quandam & conti
nuatam omnibus seculis, & apud omnes
gentes religionem introducere, & de lo
ue æternum facere Deum. Ac sanè licet

In opposi
tum argu
menta du
cuntur ab
autoritate
doctrina
Ecclesiæ &
coniectura
irrefutabi
li.

callidis & ingeniosis hominibus parū
interesse videatur, nec res contentione
magnoperè digna, quo vtraq; loco habe
atur: Tamen veritas doctrinae coelestis
in Ecclesiā Dei sonantis, de eo aliter nos
Ecclesiæ & instruit & confirmat, quæ fuit aliquandō
in populo Iudaico, & in quo quasi ciuita
te sedem habuit propriam: Nunc autem
post temporum plenitudinem ab externa
ob

observatione temporis, sacrificiorum, loci, rituum, ac gentis, libera, virtute Spiritus sancti in totum terrarum orbem dispersa, cuius sanctitatem, si cum vlla aliarum gentium sapientia ac religione confundi voluisset autor Deus, illam ab alijs gentibus à prima statim origine separari haud fuisset opus. Non enim levis cuiusdam ponderis esse discrimen illud, sed longè maximum, neque numeri solùm, neque specifice duntaxat differentie; sed in toto genere conspici, ac propterea summo perè necessarium, vt tanquam diuersissima, vt dictum, humani & diuini magisterij genera cautè discernantur, & religioso mentis iudicio prudenter & cum delectu coniungantur, ordine deinceps expendamus, resolutione principiorum, causarum & effectorum, quibus à se inuicem definitionibus diuersis dirimuntur.

Primum itaq; ad genus quod attinet, diuersum vtrinque apparet, tam ratione subiecti, quàm obiecti. Etenim talis in homine quorundam d'vaxm, seu habitus non reperitur, per quam natura aptus & habilis esset ad suscipiendum habitum, per quem vera fide & pietate in Deum, contingat scientia & cognitio, quæ nouam vitam efficiat.

Philoso. & Theo. sunt res toto genere inter se discrepantes.

i. A qualitate seu affectione animi diuersa.

Finis & ef-
fectus The-
ol: tangi-
tur.

ficaciter instauret, veterem mortificet, & certam indubitatamq; futuræ gloriæ expectationem operetur: At talis habitus & animi facultas, cum sit Theologia, sequitur, vt toto genere discrepet ac diuersa sit à Philosophia.

II.
Quia do-
na Dei di-
spantur.

Præterea dictum est, quomodo Philosophia sit donum, quod homini Deus per naturam confert, & quod ipse homo per naturalem *ἔξωθεν* habitu rerum intelligibilem, quæ sunt in natura, consequi possit: At tale quid non erit Theologia, cum sit habitus rerum inuisibilium & spiritualium, & eorum, quæ ad animæ salutem creduntur, ad quem capessendum, ob priuationem *τῆς φυσικῆς ἰκανότητος*, & oppositum contrariæ qualitatis habitum, nemo naturâ aptus & habilis nascitur: Quare donum erit gratuitum & præternaturale.

Porrò quia subiectum requirit, in quo regenerari possit patibilis illa qualitas, quæ peccato Originis opponitur, vt habile fiat, & idoneum ad recipiendum

dom munus & donum illud gratuitum,
quo enitumur ad summum Bonum & Bea-
titudinem illam, quæ in Theologia Filij
Dei verè definitur, quamq; vera viuacq;
fides intueretur: Paret vnde id habeat, &
quæ eius causa sit efficiens, nempe non
natura, non carnalis successio & propa-
gatio, non sensus, non mens, aut nati-
uæ intelligentiæ virtus: Sed virtus è su-
pernis, quæ à Deo Opt. Max. donatur
per gratiam Electionis, qua ab æterno
in Filio promisso regnum sibi constituere
proposuit, in quo iustitia & salus in lau-
dem gloriæ ipsius florente pace perpetuò
regnaret.

III.
Quia causæ
sæpè effici-
entium
vtriusq;
non ean-
dem ratio,

Vt autem in naturalibus primæ rerum
formæ sunt, quibus substantia, quæ mate-
riæ vices gerit, induitur: Ita cor hominis,
quatenus Theologiæ prima quasi mate-
ria est & subiectum, ex quo, causas habet
è supernis immobiles, ex quib. renascitur,

III.
Quia in
causa mate-
riali ex
aquo sibi
non corre-
spondent.

G 4 noua

noua forma induitur, atq; adeò in natura celestem transponitur: Quæ tamen reformatio in hac vita non nisi mediata & per signacula subministratur in verbo reuelato, in quod vt obiectum vnicum, Theologia nostra fertur, respicit, & intenta est; ex quo omnem de Deo & rebus ad animæ salutem pertinentibus scientiam & cognitionem viuificam haurit.

Qua parte etiam à Philosophia multum dirimitur, quæ tantum externa hæc & visibilia spectat, atq; in externo rerum delectu ac respectu satagit, limites naturæ non egrediens; illa autem in religiosa verbi reuelati meditatione & assensione, sub agitatore Spiritu sancto est operosa.

Patet ergò ex his pars definitionis, quæ materiæ rationem habet, qua definitur Theologia, quod sit donum Dei gratuitum & præternaturale, quod Spiritus sanctus in anima hominis per verbum diuinitus traditum & reuelatum, operatur.

Proindè si genere differunt, vt iam demonstratum est, multò minùs conuenient in ratione formali & perfectione illa essentiali, qua res Esse & essentiam suam habent, ab alijs formaliter distinctam. Tota hæc consistit in vi animæ cognitiua, quæ sese

V.
Quia obiecta circa qua, vtrinque diuersa.

Subsumptio primæ partis definitionis
Theologia ratione materiæ descriptæ.

Differentia specifica alterius partis definitionis in ratione formali.

sefe applicat vero & bono, malo & falso
cognoscendo, per quod rationalis crea-
tura finem suum & naturæ perfectionem,
ad quam condita est, assequitur.

Finis autem & summa hominis perfe-
ctio ea est, vt Deum, qui veritas ipsa est &
summa Bonitas, & cuius summa in Chri-
sto filio plenissimè exponitur, verè agno-
scat, rectè colat & æterna cum ipso cō-
suetudine fruatur. Ad hunc finem ambæ
facultates aspirare videntur; sed lato
in discrimine, modoq; & ratione prorsus
inæquali, pro qualitate subiecti, obiecti,
causarum & principiorum, quibus con-
stant, diuersitate.

Prosequitur Philosophia hunc finem
suum, sed pro modulo creatæ facultatis,
& quantum deprauatæ naturæ conditio
permittit, cuius causa accidit, vt in sub-
stantia hominis duo quasi homines repe-
riantur, quos scriptura appellatione Ex-
terni & Interni, Animalis & spiritualis,
Terreni & celestis offerre solet. Veterē,
externū, seu animale vocat, vt seminio
corruptæ carnis propagatur; totus nep̃
corpore & mente, nondū Spiritu Dei, per
regenerationē, luce Dei illustratus, & se-
mine spirituali verbi Dei viuētis anima-

I
A causa fi-
nali quæ
vtrinq; di-
uersissima
apparet.

In substan-
tia homi-
nis duo
quasi ho-
mines.

Homo ve-
tus & ter-
renus quid

G 5 tus.

90 COLLAT: PHILOSOPHIAE
 tus. Huius indoles & ingenium, tametsi
 primogenia culpa sit viciatum, non ta-
 men propterea omnis arbitrandi vis na-
 turalis de vero & bono, in eo simul eua-
 nuit; vt neq; in satan & impñs spiritibus,
 quorum ingenium referunt posterī A-
 dam deprauati, in quibus per legem cor-
 poris peccati, quo infecti sunt, & captiui
 tenentur, nulla ad legem mentis diuinæ,
 (qua iubetur Deus super omnia amari, &
 proximus vt alter ipse) cōformitas, nulla
 ad bonum libertas, nulla rectitudo, luxa-
 to ordine recti status quo corpus anima-
 le iudicio animi; Is spiritui Dei obsequē-
 batur. Atq; hoc modo cū necesse erat
 nihil aliud quā in iustitiam loco iustitiæ,
 mortē loco vitæ, iram loco gratiæ, tene-
 bras loco lucis in ipso regnare, haud im-
 merito quoq; aliam in scripturis laudem
 non obtinet, quā vt filius dicatur male-
 dictionis, non benedictionis, iræ non
 gratiæ, mortis non vitæ, tenebrarum non
 lucis, naturā suā: quemadmodum satan
 ὁ ὅς ἐστι γὼς τοῦ σκότους, principatus tenebrarum
 & mendacii pater, iuxta illud Ioh. Cū lo-
 quitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax
 est, atq; eius rei pater. In his inquam, per la-
 psum & naturæ prauitatem non ita tene-
 bris submersa est naturalis illa lux intelli-
 gendi

Satan

ὁ ὅς ἐστι

γὼς τῆς

πᾶν ἡγίας

ἐστίν.

gendi & consultandi de vero & bono,
 malo & falso, vt penitus euanuerit, & in
 cassum abierit, immò nunquam aufertur, ^{vis animæ}
 sed manet semper in iusti Dei iudicij con- ^{rationalis}
 testationem, in qua signatus sermo Euan- ^{quomodo}
 gelij illos iudicabit & condemnabit in ex- ^{& quan-}
 tremo die iuxta hoc Christi: Sermo, quem ^{tum vitia}
 locutus sum, ille iudicabit eum in extremo ^{ra.}
 die, Iohan. 72. Est enim lux illa, per
 quam Deus primò peccatum reuelat, &
 cordis prauitatem indicat, eam accusan-
 do & damnando. Ideoq; mendax lux non
 est, sed verax, semper de vero, nunquam
 de falso splendens, vtpotè, qua Deus uti-
 tur ad testimonium veritatis & iustitiæ
 suæ firmissimum; cui neque hallucinatio-
 nes & errores, qui vnquam existunt &
 accidunt siue circa religionem, siue mo-
 res, siue rerum naturas pro veris vsur-
 pati, sunt assignandi; sed vel mendaci ^{Ratio hu-}
 alicui, speciei veritatē falsò præ se ferē- ^{mana per}
 ti aut assimulanti; vel circumfistentibus ^{se proprie}
 tenebris, vel corruptæ malis affectibus ^{non erran-}
 naturæ, qualibus & impñ Spiritus pleni
 sunt, & nos eos in hac vita palam præ
 nobis ferimus atq; exercemus, quicq; ma-
 gis, pro vt lōgius à luce Dei abest, idq; tā-
 tisper, dū in hoc corpore peregrinamur,
 cuius lex per omnia ἔσθ' in assumēdis
 boni

boni & recti medijs, ad censuram veri iudicij cassa est, vt quæ mali blandientis imagine boni, illecebris perpetuò capiatur, per quas etiam mentis Lex hoc seculo ferè sopita situq; obducta, iacet, quæ per se de principijs & bonorum medijs dignoscit. Hac igitur prælucente quæq; creatura rationalis vero suo fine inquirendo & assequendo progreditur: Sed aliter satan cum membris suis, hoc est, re-

usus ratio: probis, qui vltra istam contagionem & his siue naturalis intelligentiæ inter pios & impios, infectionem, gratia electionis deserti, agnitæ veritatis neglectum de suo addit, inq; odio & contentu Christi, quem hac naturæ luce agnoscunt, credunt & contremiscunt, subinde maiores progressus faciunt, seq; in hac luce intuentes, cum vident quale sint opus, quamq; nobilis creatura, tot tamq; præclaris dotibus exornata, protinùs pro ea, qua sunt. ambitione & insanabili malitia intumescunt, suiq; amorem & reuerentiam induunt, quos Dei & Christi Filij venerationem supra omnia meditari oportebat, eamq; deformitatem affectuum, lux legis ubi manifestat ac redarguit, prauitatis suæ, intentata in eam ira diuina, quam is, nisi ponatur, in ipsam sit exerciturus, magis inde

Satana &
impiorum
quale in
genium,

inde tùm corrupta affectio irroborefcit
 ac irritatur cum rancore, odñs, inuidia,
 maximis animorum pestibus. Atq; ita fit,
 vt quò clariùs hæc lux in ñs fulserit, eò
 magis hac illi perperàm abutantur in sui
 perniciem & exitium inexpiabile. Qui
 verò per gratiam Electionis, qua ad salu-
 tem in Christo referuantur, non hoc mo-
 do contumaci rebellione peccant in odi-
 um Dei, & diuinæ veritatis contemptum,
 contra propriæ conscientiæ testimoni-
 um, nec tamen regenerationis cœlestis af-
 fectum per gratiam Christi in se agentem,
 fide & virtute luminis superni per Spiri-
 tum sanctum efficacis adhuc experiun-
 tur, licet suo nutu & spontaneo motu ad
 optima feruntur, hoc rationis lumine
 prælucente: Tamen priusquàm Spiritu
 illustrationis diuinæ regeneriti sunt in no-
 uam creaturam, pari modo per naturam
 adhuc vetus homo i.e. filij iræ & tenebra-
 rum sunt & reputantur, indolesq; huma-
 næ mentis eo vsq; per se non assurgit, vt
 per eam inquirendo inueniat, quomodo
 verum suum finem rectè consequi possit
 ac debeat, non tantùm, quòd naturæ lux
 etiam per se quasi tenebræ ac caligo sint,
 collata ad lucem Dei, quæ vitam æter-
 nam

nam affert (qua ratione & impñ, qui hac luce fruuntur & tamē supernæ lucis veritate, quā spiritus Dei fide operatur, destituuntur, in morte & tenebris versari dicuntur) Verum etiam quatenus nec ipsa expers labis & corruptelæ est, quā contrahit ex carnis contagio, quæ abyssum illius obsidet suis circumfistentibus tenebris, quibus non modò radñ quos habet ad lucendum, interpolantur, Sed cuncta eius *φρονήματα* etiam deprauantur, & propter motus atq; incitationes deprauatas carni accensentur. Et quoniam vnā cum corpore peccati, tantum ad praua inclinet, haud sese attollere potest, vt ea quæ Dei sunt, verè intelligat, quæq; eiusdem indolis ac naturæ sunt, liberè sequatur, imò inimicissimè reluctatur, & aduersus legem Dei, cui subñci non vult, semper contumaciter agit, licet sibi non videatur; per affectum cordis amore sui & vanarum cupiditatum indulgentiæ, plus æquo à viâ veri detortū: Itaq; quicquid hic agit & conatur proprio motu & spontaneo arbitrio, sub quauis recti sanctimonixq; & religionis specie, tātum abest, vt faciat aliquid ad consequendum finem illum, qui summus est, & quo incipit

Ratio humana quomodo iuxta scripturam caligat, tenebræ, atq; adeo inimicitia aduersus Deum.

Ratio humana in natura corrupta per se nihil in rebus diuinis.

mè cum Deo coniungatur, vt ab eo potius longissimè abducatur, Deoq; ingratisimum habeatur, propterea quòd sine mente & intelligentiæ habitu fiat, qui ex Deo est, Deoq; probatur. Nam vt in alijs animi virtutibus, quæ à natura sumunt initium, grauiiores offensiones accidunt, quòd maiore intentione suscipiuntur sine prudentia & rectæ rationis iudicio: sic se res habet in hys animi bonis, quæ fidei sunt & ad religionem spectant. Quod si mentem acceperint radijs diuinæ gratiæ & virtute fidei in Deum benè illustratam & firmatam, incredibile est, quantò in agendo cæteris antecellant; Hac verò destituta contrarium erit, & causa maioris damni & detrimenti, quàm emolumenti.

Amplificatio à simili

11.

Ipso actu atq; perfectione formali seu essentiali.

Colligitur itaq; hinc quomodo Philosophia sine, effectu atq; aded formali perfectione à Theologia sit determinanda: Tendit nimirum illa ad aliquem finem qui homini proprius est, eumq; ex parte consequitur; sed is non summus est, neque perfectus, neq; munus suum per ipsum rectè ad vitam æternam exsequitur. Efficit quidem per lumen naturæ creatum, vt intellectus verum assequatur & voluntas bonum

bonum : sed languidè & obfcurè , & pro
 mensura creatæ & iam depravatæ facul-
 tatis : Quamobrem & hæc possessionem
 boni non pro dignitate boni sed pro viri-
 bus suis ; ille cognitionem veri , non pro
 magnitudine veri , sed modo captus sui
 prehendit & nanciscitur. Est enim re-
 rum cognitio , quæ fines conditi luminis
 animorum non excedit , ultra quos si au-
 daciùs egressa fuerit pro suo ipsius arbi-
 trio in secreta , & à seculis , vt Paulus lo-
 quitur , abscondita regni cœlorum my-
 steria , quæ inaccessa sunt prudentibus &
 sapientibus huius seculi ; accessa autem
 per reuelationem paruulis , id est , suæ sa-
 pientiæ mortuis , nomen lucis amittit &
 tenebrarum acquirit , nec secus disparet
 ac luna interdiu , lumine solis splendidiore
 exorto : vbi verò intra metas & terminos
 sibi præfixos ac præstitutos manserit , ita
 vt rebus duntaxat , quæ huius seculi sunt ,
 rectè administrandis præficiatur , nomen
 lucis (cuius natura est , vt rerum formas
 distinguat , & vnumquodq; in suo ordine
 quale sit , signatè cōmonstret) optimè tu-
 ebatur , suasq; contrarias habebit tene-
 bras , quas radijs suis depellat , eas nempe ,
 quas rerum , quatenus earum cognitio in
 a ciem

Quibus li-
 mitibus
 Philoso-
 phia circū-
 cumfinita
 sit.

Col. 1.
 1. Corin. 2.
 Math. 11.

Natura lu-
 cis.

aciem natiui luminis cadit, ignorantia of-
fundit; nomenq; sapientię optimè sibi
vendicabit, & stultitiā, quæ est inciviliū
morum & imperitię communis iudiciū, de
rebus distincte & sentiendi & loquendi,
aptè discretis earum finibus, sibi contra-
riam habebit.

Cæterum, vt existendi, ita modo ope-
randi multum à Theologia discriminat.
Nam cum tota & vniuersa Philosophia
vi mentis διακρίτην ἢ ἡγεμονικὴν perfici-
ciatur, in explendis vtriusque muneris
partibus, procedit eo ordine, qui naturę
conueniens est, & qualem Deus ipse in
creando & operando adhuc perpetuū
in natura seruat, nimirum, vt à minimis
primordiis ad maxima; à simplicibus ad
compositas; à minus notioribus ad notio-
ra in rerum conditione prospicienda
pergat, & sensim per operū gradus sub-
lata, excitetur ad considerandum fines
atq; limitum operis creati rationem, &
hac peruēst. gata, sensim ad Numen i-
plum & qualēcunq; inuisibilis Dei cog-
nitiōē prorepāt ac quasi manu ducatur.

Sic in rimandis rerum naturis natu-
raliter mouetur animus, vt obseruet, quę
priora, quę posteriora; quis ordo & se-
ries rerum, quę causę & partes, quibus

III.
Ipso modo
operandi
formali, v-
trique di-
uersissimo.

Ordo &
processus
Philosof-
phicus in
rimandis
rerum na-
turis.

Vis animi
demonstra-
tiua vnde
& quo or-
dine nasci-
tur,

res constat, quæ Elementorum tempera-
tura: Neq; hîc resistens, vltra etiam vires
colligit, quæ istam Elementorû tempera-
turam vel consensionem sequuntur, &
quæ in ipsis vis agendi occultior sit, sua
cuique propria. At talis cognoscendi fa-
cultas illa animi vis est, quam Græci *δυνα-
μις* siue *ἀποδυνάμις*, latini *demostra-
tiua* appellant, quæ ad tractandû quid-
uis methodicam rationem mōstrat, & hoc
ordine, quem Deus ipse in condendo &
in operû suorum distinctione tenuit, cau-
sarû principia versat, & ex eis rerum ef-
fectarû conditionem elicit, pertinetq; ad
inventionem, & de inuentis rebus, quæ o-
mnes intra semel creati operis fines se
continēt, censuram præbet; Quam etiam
tot illustres præclari viri secuti, in tot &
tantarum rerum cognitionem peruene-
runt, in quibuslibet rerum naturalium
scientiis & disciplinis, vt in plantarum,
animalium, gemmarum, metallorumq; hi-
storia; in numerandi metiendiq; artibus à
terra in cœlum vsq; penetrantibus, con-
stitutis, deprehenso terræ ambitu, dimen-
sis siderû interuallis, & magnitudine, sup-
putatis eorum motibus, & ad normā cer-
tā definitis depactisq; cursib. subtili rati-
one subductis per hanc naturalem animi
inuestigationem.

Atq;

Atq; hæc animi virtus dùm hoc modo & Virtus ani
ordine, inuestigâdo longius procedit vnâ *mi h̄yemop*
quoq; *h̄yemovikh̄v* producit, ipsa rerû offi- *viâ quô-*
cia, vires & vsum contemplando pertra- *modo gene-*
ctâs. Nam cùm quælibet creaturæ boni- *retur.*
tate aliqua, qua pro se in ordine suo præ-
stent, & vsui sunt, à Deo insignitæ sint, ad
expressiōē sui, qui summum bonum est,
præterquam quòd ex illa consideratione
sapientiâ & bonitatē conditoris animad-
uertit, qui singula tam sapiēter beneq; se-
cerit, simul hinc etiam iudiciū format, se-
cum expendens, vt quomodò vnaquaq;
creatura quoq; sine & ordine vti ac frui
oporteat; Vnde vis illa suasoria nascitur, *Vis animē*
quæ ex cōdito ad vtilitatē opere, sua sua- *suasoria*
dendi arma instrumentaq; depromit: Fōs *quo ordi-*
itē honesti in animo sese aperit, & ad de- *ne produ-*
cus atq; pietatē recluditur, quando vide- *atur.*
licet in tanto rerû apparatu, vbi aliæ alias
superât dignitate, videt, vt res inferioris
cōditionis superiorib; seruiât, & honorē
cedât, plantæ animalib;, animalia homini,
cunctæq; ratione præditæ creaturæ Deo:
vnde postea & religionem, hoc est, cultū
aliquem ac venerationem Dei in animo
sequi oportet.

H 2

Atq;

Dei cogni-
tio, cultus,
& venera-
tio, vnde
proficiscas-
tur in na-
tura,

Ordo pro-
cedendi in
Theologia
alius &
quodam
modo op-
positus.

Atque sic denique per opera Dei eue-
sta mens, in conditorē ipsum se subigit,
diuinitate eius, per ea quæ facta sunt,
tām decenter apprehensa: Vnde & na-
turaliter monetur, eundem esse supra o-
mnia reuerendum, vt qui summum Bo-
num sit, à quo omnia sunt, reguntur ac
conseruantur. Hoc ordine, quem dixi-
mus in Philosophiā seruari, Theologia,
quæ naturæ caput superat, non proce-
dit; Sed quodammodò inuerso & immu-
tato, vt est ille, quem Deus non in ope-
rando; sed præstituendo tenet, in cuius
quippe consilijs finis priorem locum ha-
bet ante omnia deliberatus, & postero-
rem reliqua, quæ primò in animos no-
stros incurrunt. At finis hic alius non erit
nisi Christus ab initio promissus Ecclesiæ
sux, cum sanctis suis & Dei patris in his
sapientia & bonitas, quæ non tām per
opera condita, quàm alia præternaturali
via istius supremæ lucis, in animo accen-
sæ per Spiritum sanctum, inuestigatur.
Nam de modo cognoscendi Christum
per lumen naturæ, si quis est, nolumus,
ne quem offendamus, hîc quicquam di-
cere asseuerantius. Poterat condita in-
telligendi animorum vis, pro capite lu-
minis

minis sui aliquo modo deprehendere Christi
 sum esse. Et talem quidē qualem fatetur
 scriptura, nisi obstaret corporis moles &
 crassities, quam ex corporis corruptibili
 consortio reportat. Talis enim natu- *Mens dñi*
 ramentis est, vt cum sit *ὁ νόμος ἐν εὐαγγελικῇ* *νόμος ἐν*
 ab inquirendo non desistat, & rimandi *εὐαγγελικῇ*
 studium remittat, donec per istam perfe-
 ctionis rerum seriem in summi operis,
 quod à Deo exire, ipseq; perficere po-
 test, considerationem enitatur. Vnde eo-
 dem inuestigationis ordine, quo rerum
 conditarum ortus, causas, partes, offi-
 cia, affinia, & contraria rimatur, cū sin-
 gula in suum ordinem, classemq; specula-
 tur, tam aptè inter se distincta esse & di-
 spolita, incipit secum ratiocinari, vt in-
 ter opera Dei nexum quendam esse or-
 porteat & continuationem vsq; ad sum-
 mum aliquod, in quo cuncta velut reca-
 pitulata connectantur atq; consistant, ad
 cuius inspectionem vniuersa constituat
 Deus, & in quo ipse totum sese efferat. Vt
 porro supputat, hominem idē condi-
 tum, vt reliqui opifici spectator, & sapi-
 entix potentixq; Dei conditoris in eo
 admirator atque prædicator esset, ipsius
 indolem atq; ingenium proximè repræ-

*Modus cog-
 noscendi,
 Christum
 per lumen
 naturæ
 quis & qua-
 lis.*

sentans: Ita hoc inuentionis progressu ad-
iuta mens, de sapiētia Dei itidem colligit,
vt hæc inter tot homines, inter tot ratio-
nales creaturas, quasi multiplicia perfe-
ctionis diuinæ membra caput aliquod in-
signiat, in quo Deitatis suæ plenitudo in-
habitet, de cuius amplitudine, reliquis
veluti membris, Dei munera diffundan-
tur. Vt denique in hac visibili creatura
reperit rerum capita, corpora, & mem-
bra inter se debita iunctura connexa,
qui non, cum ad inuisibilia assurgit, &
hic subsumat suum esse ordinem. Ordini
autem talis est ratio, vt inter paria
non coalescat; Sed partium inter se ad
aliquod caput ordinationem ac nexum
quendam requirat.

Ordo quid

Quare vt hic quoque inconfusè sub-
sistat, necesse est, caput aliquod consti-
tui, in quo, vel ad quod tot excellentiæ
ac veluti perfectionum membra tam na-
tura, quam relatione quadam compacta
dirigantur ac referantur.

Hoc caput, & hoc integrum, cum sit
Christus Iesus, Filius Dei vnigenitus,
videtur hoc modo nulli creaturæ ratio-
nali

nali non esse cognoscibilis per opera vt Numen ipsum, ne vlla vsquam pateat expurgandæ suæ ignorantix cuiquam occasio. Sed quoniam natura hominis per lapsum ita infirmata est, vt quod magis harum rerum meditatione mentem ad superna attollat, eò magis ad ima prolatur, & vanitatibus suis implicetur, clementissimus Deus malo huic medelam adhibiturus, ab æterno pro immensa sua bonitate saluberrimum medicamentum præuidit in decretis gratiæ suæ, quam in Filio vnigenito immensam claudit, cuius miseratione & ineffabili intercessionis beneficio factum est, vt noua ratio perueniendi ad Bonum hominis sumum, & quod DEVS ipse est, sit introducta, quæ cœlitus nouo & peculiari modo per verbū, virtute Spiritus Dei, inter homines iam inde ab initio promulgari cœpit.

Etenim, quoniam impossibile erat, vt
vetus homo ac terrenus pro seipso rediret,
ad statū innocentix ac rectitudinis, de qua Adā
primus cū omni sua posteritate

Theologia, qua
occasione
diuinitus
in mundū
introduc-
ta.

H 4

in

in noxam inductus ceciderat; iamq; omni priuatus esset facultate æternæ salutis atq; beatitudinis consequendæ, necessariò inter Deum & hominem Mediator ac reconciliator ponendus erat, qui datum damnum non solùm auerteret; sed etiam nouo lucro resarciret atq; infinitis partibus abundantiori fructu in integrum restitueret. Ideoq; quantum ad Dei præscientiam attinet, cui omnia præsentia, nihil futurum, nihil præteritum, ab æterno quidẽ certũ & infallibile decretũ extitit de glorificãdis ñs, quos in Christo Filio eligẽdos, vocãdos ac iustificãdos pro volũtatis suæ beneplacito semel præstituit. Veruntamẽ is Christus nec promitti, nec reuelari prius necesse habuit, quàm Adam cecidit. Prius enim omnia sub peccatum concludi oportuit, quàm miseraretur omnium. Vnde Christus, licet secundum carnem ortu & tempore Adam posterior & secundus sit; Tamen quoad Spiritum & natura & tempore prior est, qui & postea in plenitudine temporum, ad assumendum corpus, non ex terra sumtus est, neq; in animam uiuentem, vt prior, effectus; sed de cœlo missus

Præscientia in Deo temporis experts.

Christus simul prius & secundus Adam pro diuerso respectu.

missus & in Spiritum viuificantem à Deo
 patre est factus, vt esset dux & autor iu-
 stitiæ illius, qua iustificantur omnes ho-
 mines, quotquot iustificantur, per rege-
 nationem & reductionem patibilis illi-
 us qualitatis, quæ peccato originis op-
 ponitur, illiusq; habilitatis siue *εξουίας*, Christus
 quæ regenerationem consequitur; Illo, quorum
 rum deniq; laudabilem habitum, quæ bonorum
 exercitatione in pietate acquiruntur ab relinquitur.
 his, qui huius Spiritu aguntur, restituto
 ac reparato eo, quod primi Adami lapsu
 & culpa amissum erat; sed tantò meliori
 gradu innocentie ac integritatis, quan-
 tò vita terrena cœlesti, mortalitas im-
 mortalitati cedit: & quantùm mutabile ab
 immutabili, renouabile à iam renouato
 in melius & optimum, quem habere po-
 test statum exsuperatur. Eiusdem enim
 cum ipso Spiritus participes fiunt, qui
 spirituali vita, non animali viuificat, quæ
 Deus per Christum Filium hominem no-
 uum & cœlestem, qui eius plenè est con-
 fors, inflat spirituali halitu, & per quem
 corpus in cœlestem post terrenum habi-
 tum transfiguratur, cœliq; naturam, vn-
 de venit, exhibet, cœlumq; idem petit,
 vnde descendit, vt terrenus in terram a-

H

;

bit,

Bit, ex qua formatus est, cunctis principia sua reperentibus dispositione diuina; Ita vt nemo ascendat in cœlum, nisi qui descenderit de cœlo.

Iohan. 3. Omnes igitur ex Deo renasci oportet, vt testatur nouus homo, huius natiuitatis autor, cū dicit in Iohan: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, regnum Dei introire non poterit. Atque in hac renascentia perinde sit, vt in naturali rerum generatione, in qua sua sunt & offeruntur Elementa prima, per quæ peragitur. Vnde & hîc in regenerationis mentione iungitur aqua spiritui, quemadmodum & alibi ignis in consortium tanti operis recipitur, cū legimus in Matthæo: Baptizabit Spiritu & ignis: qua parte ad typos operis creati respicitur.

Renascentia quibus
medijs peragatur.

Cap. 5.

Quodenim in hoc visibili opere Spiritus naturalis est, in proximo hoc aëre per lucem cœli & aquas supernas ipsi terræ ad fructificandum; Idem est Spiritus ille Dei patris in Christo Filio huic thohu & bohu: hoc est, informi & rudipriorum pectori, per lucem inaccessam &

& aquas spirituales, ad renouandum id, vt egerminet fructus cœlo dignos. Sed quoniam tota vis regenerationis Spiritu Dei nititur, quo omnis salus circa hominem absoluitur, ordo animaduertendus est, quo vis illa spiritualis Dei patris funditur: In Christo, qui Filius Dei naturalis est, & nouus homo externè & internè, velut in capite, vniuersa Deitas plenè residet: Inde verò in Ecclesiam saluandorum, vt corpus manat, & porro in membris huius vnicuique ad mensuram donationis illiquitur: Quæ enim perfectio corporis per omnia membra funditur, ea vniuersa in capite Christo requiescit.

Neque huic ad mensuram datur, siquidem in ipso tota Deitatis plenitudo inhabitet, & quidem *συναρτῶς*: Vnde Psalmus de Christo: Dixit Dominus Domino meo: Et de sanctis alius: Dixi vos Dñi estis: Quemadmodum & Epistola Petri eisdem diuinæ naturæ consortes pronunciare non dubitat. Etenim renati per renascentiā ē spiritu Christi, suo quodam modo verè participes fiunt substantiæ Dei, & in consortium diuinæ naturæ

Spiritus
Dei causa
regenera-
tionis pri-
maria.

Spiritus
Dei, quo
ordine fū-
datur in re-
gno Christi.

Psal. 110.
Esa. 11.
Col. 1.
Ephes. 1.

Psal. 82.
1. Pet. 1.
Rom. 8.
Gal. 4.

Ephes. 4.
Iohan. 3.

Col. 1.

Regene-
rationis
primi qua-
si ortus &
incunabu-
la in hac
vita.

Rom. 6.

naturæ, diuinæ lucis, sapientiæ & iustitiæ
admittuntur, quantum quidem humana
tollerat imbecillitas per initia fidei & spei,
sic incipiendo in hac vita, vt semper in
his progressus faciamus, & tandem in al-
tera plenè perfectæq; illa consequamur,
vbi similiter non in toto, sed ex parte
solùm & membratim, & prout cuiq; ad
mensuram donationis à Deo distribu-
tum fuerit. In Christo autem totaliter,
vt qui eius plenè consors est, quem re-
galis potentiæ, gloriæ & Maiestatis pa-
ternæ vnctio sine modo vngit ad om-
nem perfectionem Dei patris, vtpotè qui
totus Dei est, & caput vniuersæ Deitatis:
Nos autem Christi, vt corpus & membra
capitis, sicut de hoc scriptura passim sa-
tis clarè docet perspicueq; testatur. In
hac itaq; vita primitiis duntaxat spiritua-
lia regenerationis iniciamur, cuius pri-
mi quasi ortus & incunabula se produnt
in interiore saltem homine, mente videli-
cet, quæ solùm hîc renouatur ad confor-
tium diuinæ lucis: corpus enim quia to-
tum terrenum est, suo nutu & pondere
in terram vergit, & subinde mortificatur,
vt concupiscentias ad quas propendet,
non sequatur. Mens verò quoniam me-
dia

dia inter carnem & Spiritum sanctum,
 quatenus labem ducit corporis peccati,
 cui cohabitat, ad veterem & exteriorem:
 quatenus vero Spiritu Dei fertur, ad
 nouū & interiorē hominē pertinet; quo-
 rū motus, leges & incitationes per omnia
 dissidēt, contrariōq; impulsu, perpetua
 rixa & lucta inter se contrariātur. Et mēs
 quidem, quam Lex Dei possidet, repurga-
 ta per S. sanctum, semper ad bonum suo
 nutū propendit, ad malum verò aliundē
 infecta. Vnde quā diu hoc peccati cor-
 pus tardū graueq; per se pondus nobis
 cū trahimus, inest semper aliquid, quod
 Lex Dei castiget, concupiscentia in mē-
 bris eius sine interuālo aduersus Spiritu-
 tum rebellante; nec vlla sanctitas, vlla
 regenerationis vis quantumlibet magna
 oblatrans peccatū totum aufert. Tanta
 veteris hominis ē terra sumti & cor-
 rupti ad prauos affectus labes atq; caligo.
 Resurrectio id præstabit, qua ē mor-
 tuis ad vitam pariter & ipsū corpus re-
 suscitabitur, ex puluere terræ ad sup-
 plendum corpus Christi, qui velut ca-
 put huic corpori præiit, nouæ creatu-
 ræ primogenitus & illarū primitiæ re-
 gni maiestatis paternæ, ad Heb. 1. Col. 2.
 Deniq; hoc donum regenerationis per
 Spiritum

Renouatio hominis
 imperfecta in
 hac vita.

Donum regenerationis
 quomodo
 adimittitur.

Spiritum Dei, licet in Christo Filio Dei unico redemptionis precio, merito mortis suæ semel impetratum, semper in Electis ἀμεταμέλητον existat, hoc est, eiusmodi, cuius Deum nunquam poenitere possit: Tamen regulariter non alia ratione confertur, quàm per medium, quod extrinsecus ad hoc à Deo destinatum est: Per verbum nimirum ab ipso reuelatum, in quo se, suamq; voluntatem patefecit, & in quo summa illa sapientia posita est, quam fide consequimur. Verbum hoc iam inde statim ab initio de cælo cum Spiritu demissum reuelari coepit.

Etenim quoniam in hac sensibili creatura nihil esset, quod æquè præsender Deum insinuaret in animos piorum atque oratio, quam ipse Spiritu & luce sua intinxerit, voluit sanè nunc ipse, nunc per alios suorum consiliorum administratores sacra cœlestis legationis ad nos oratione potissimum peragere.

Nam licet in primitiuo seculo non raro alijs etiam modis vsus fuerit in diuinæ suæ voluntatis sensu designando: Tamen quoniam non æquè animi sensum

exponent illa, quæ visu aut alijs sensibus internuncians simplici ratione & singulari ostensione exhibentur, quàm quæ sensu auditus, qui in orationem fertur, quæ oratio res ipsas, non solum, qualis quæq; sit in suo ordine: Sed vt se ad alia etiam habent, connexè proponit atque exponit, & cum vniuersali ratione auditoris cogitationi censenda præbet, restet à potiori verbum & doctrina celestis dici meruit, per quam Deus voluntatem & essentiam suam humano generi patefecit, in cuius agnitione & fide homines instituti, ad beatam immortalitatem aspirarent.

Cur verbo
adminis-
tretur.

Huius propagatio, quamuis continua fuerit & perpetua, nec vnquam extra mundi fines penitus exularit: Tamen quantum attinet ad gradus reuelationum, in aliquo discrimine versatur. Non enim pari claritate omnibus temporibus fuit, nec pari motu, vi & efficacia Spiritus suos in pietatis studio detinuit atque exercuit. Alia enim ætas fuit, ad quam pertinebat prædagogia legis, quæ timorem pueritiæ informabat duplici legis tyrocinio, morali scilicet & ceremoniali, sub quib. etiã Spiritus fidei & adoptionis

Verbi reue-
lati & pro-
pagati dis-
ferentia se-
cundum
maius &
minus.
Duplex le-
gis tyroci-
nium.

in

Duplex
verbi mi-
nisterium.

Veritas &
virtus veri-
bi divini
vna ab ini-
tio per es-
senciam.

in Christo tenuiter subgliscebatur. Huic
postea successit alia ætas adultior, quam
excepit clarior sermo Euangelij sub no-
uo fœdere, in quo fides adoptionis mi-
nisterio Euangelij palam se protulit, ces-
sante in parte puerili ætate & infantili
cum legis pædagogia Spiritu. Sub hoc
duplici verbi ministerio placuit diuinæ
sapientiae, cœli thesauros aperire & dis-
pensare inter homines, iam inde ab ex-
ordio mundi, eorumq; fidem exercere:
Quæ si conferantur, erit in quo alterum
ab altero distabit, gradu inæqualitatis,
quæ sese offert in cognitione diuinæ
gratiæ & diuinæ voluntatis ac veritatis
in Christo reuelandæ. Attamen quoni-
am utrumq; continet oracula diuinitus
tradita ad vitam & illustrationem menti-
um, non minus quoq; in vno, quàm in al-
tero vis & efficacia eiusdem Spiritus, per
radios eiusdē lucis, & participatus eius-
dem vitæ fuerit præsens & operosa, cum
vtriusq; fœderis idem Deus, idem Chri-
stus, idem Spiritus: Eadem Ecclesia, he-
reditas & vita æterna Electorum à con-
ditis seculis, quantum ad substantiam,
nec aliquid discriminis habent, nisi quod
gradu, ut iam suprâ quoq; dictū est, mo-
doq;

doq; ac mensura reuelationis non pariter ex æquo inter se corresponsdeant: Quo discrimine non Iure dominū distāt; sed possessione; altero nimirū hereditati vsurpandæ viciniore; altero remotiore: In vtrisq; tamen vna sapientia, vna lux fidei; quæ illustrat oculos mentis, & quam præbet Spiritus sanctus in verbo promissionis, in quo pietatis & virtutis semina abscondita sunt, qua proficimur in scientia & cognitione rerum spiritualium, per omnia fidei & charitatis exercitia atq; officia, ad illam Beatitudinem, quæ in Theologia nobis annunciatur.

His ita delibatis patet, primū quid sit Theologia, nempe Donum Dei gratuitum & præternaturale; quo Spiritus sanctus facultatem animi supernaturalem cognoscendi & consequendi summum hominis bonum, ad quod, tanquam ad vltimum finem à Deo est conditus, mediante verbo Dei patefacto, operatur. Patet quoque in quantum à Philosophia distet, adeo, vt ne genere quidem, nedū specie, vel numero vnum aliquid sint ac consociari queant. Restat, vt quomodo coniungi oporteat, dicatur.

Integra & plena Theologia desinitio.

I

Quo